

УДК 378:159.96:7]:001.891

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-3-50-252-259

АНАЛІЗ РІЗНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ АРТТЕРАПІЇ

Курок Віра Панасівна

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
завідувач кафедри технологічної і професійної освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: virakurok@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1474-3879

Химан Галина Петрівна

аспірантка кафедри технологічної і професійної освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: halynakhyman2020@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6530-7367

У статті проаналізовано різні підходи науковців до визначення арттерапії, зокрема констатовано, що дослідники трактують її як терапію засобами мистецтва; як засіб розвитку особистості та її творчого потенціалу; як технологію, що застосовує спонтанну образотворчу діяльність з метою розкриття творчого потенціалу і гармонізації внутрішнього світу дітей; як особливу форму психотерапії; як усі види практики надання психологічної допомоги особистості, навчання, реабілітації і психотерапії, засновані на мистецтві і творчих продуктивних формах активності людини; як терапію, змістом якої є художня творчість людини.

Ключові слова: арттерапія, образотворче мистецтво, мультимодальна арттерапія, психотерапія, діагностичні методики.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві все більше зростає інтерес до арттерапії як методу зміцнення за допомогою творчості. Арттерапія сьогодні – це напрям сучасної психотерапії, що стрімко розвивається та стає дедалі популярнішим у професійному середовищі як за кордоном, так і в нашій країні. Цей метод використовується з метою терапевтичного впливу на людину та для розв'язання діагностичних, корекційних, психопрофілактичних завдань. Трансформація соціально-політичної, економічної, культурно-інформаційної сфер, суспільства в цілому стимулює розвиток арттерапевтичних технологій педагогічного та соціально-психологічного спрямування. Важливо відзначити значний профілактичний, психокорекційний та виховний ефект занять арттерапією. Щодо частіше арттехнології використовуються в освітньому процесі на різних рівнях здобуття освіти, у тому числі і як профілактичний засіб здорового світосприйняття та способу життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання використання арттерапії в соціальній сфері привернуло увагу значної частини науковців. В Україні цією проблемою займається багато вчених-теоретиків та практиків: А. Бреусенк-Кузнецов, О. Вознесенська, Н. Волкова, В. Газолишин, Н. Єщенко, О. Любарець, А. Старовойтов та ін.

Особливості становлення та розвитку арттерапії розглядалися в працях О. Вознесенської, О. Медведєвої; арттерапевтичні можливості видів мистецтва в соціальній сфері висвітлили Н. Клименюк, І. П'ятницька-Позднякова, О. Сорока; праці І. Дмитрієвої, У. Дутчак, І. Кузави, Л. Куненко, З. Ленів, І. Лисенкової, О. Наконечної, О. Філь, І. Чернухи репрезентують вплив психокорекційного та психотерапевтичного потенціалу мистецтва й художньо-творчої діяльності на гармонійний розвиток дитини; проблеми взаємозв'язків емоцій та творчості розглядала О. Брюховецька; практичні аспекти застосування арттерапії в освітньому процесі майбутнього педагога досліджували В. Драганчук, Л. Лебедева, Е. Медведєва, О. Федій; окремі аспекти використання арттерапевтичних методик в освіті вивчали У. Дутчак, О. Олексюк, О. Оленів, О. Рудницька, О. Сорока. У контексті арттерапевтичного впливу вагомими є студії, сфокусовані на професійній рефлексії як чиннику самовдосконалення особистості майбутніх педагогів (І. Бех, М. Марусинець, В. Сластьонін, А. Хуторський).

Проте науковці у своїх дослідженнях по-різному тлумачать термін «арттерапія», що спонукає до його аналізу.

Мета статті. Проаналізувати основні наукові підходи дослідників до визначення поняття «арттерапія».

Виклад основного матеріалу: Незважаючи на значний період існування арттерапевтичних методів за кордоном та стрімкий їх розвиток на теренах нашої держави, існують розходження та певна невизначеність щодо понять «арттерапія» та «методи арттерапії», виникає необхідність розглянути зазначені поняття більш детально.

Арттерапія розглядається як засіб розвитку особистості та її творчого потенціалу за допомогою основних механізмів: сублімації й трансформації. Керівник (учитель, викладач, психолог, арттерапевт) заохочує членів групи (учнів, студентів, пацієнтів) довіряти своєму власному сприйняттю і досліджувати свої творіння як самостійно, так і за допомогою інших членів групи.

Вищевикладене схиляє до думки, що в основі арттерапії лежить процес творчості. Творчий потенціал кожної людини закладений на різній глибині підсвідомості, й «витягнути» його звідти можна, тільки спираючись на особисту індивідуальність.

Арттерапія здатна за допомогою простих засобів актуалізувати внутрішній потенціал людини, тому останнім часом усе ширше застосовується у сфері освіти, підготовки фахівців різних галузей.

Засновником арт-терапії, як окремого напрямку в науці вважається британський художник А. Хілл. Його творчість поєднувала в собі елементи імпресіонізму та експресіонізму, проте мала і риси традиційних художніх напрямів.

У 1938 році під час лікування від туберкульозу в санаторії Мідхерст, А. Хілл, малюючи довколишні об'єкти, зауважив, що це заняття (малярство) допомагає йому одужувати. Уже наступного року арттерапію було застосовано в санаторії, а А. Хілл почав викладати малюнок і живопис іншим пацієнтам, серед яких були поранені солдати, що повернулися з війни.

А. Хілл з'ясував, що практика мистецтва не тільки допомагає пацієнтам відволіктися від своєї хвороби або травми, але й сприяє звільненню їх від психічних розладів. У 1942 році А. Хілл уперше використав термін «арттерапія», а вже через три роки опублікував свої ідеї в художній книзі «Мистецтво проти хвороб». Згодом саме він став президентом Британської асоціації арттерапевтів [10].

Сучасне розуміння арттерапії зумовлює, по-перше, використання зображувальної мови та інших видів експресії; по-друге, безпосередню участь особистості в різних формах і видах творчої діяльності.

До кінця XIX ст. більшість людей мешкала у селах, де традиційна культура була обов'язковою частиною життя – усі змалку співали, танцювали, малювали. Бурхливий науково-технічний прогрес посприяв стрімкій урбанізації й розвитку міської культури, що, у свою чергу, перетворило громадян більше на споживачів мистецтва, ніж на творців. Проте потреба в самовираженні й творчості, потреба бути творцем, активним учасником культури залишилася і є в сучасної людини. Саме тут стає у пригоді арттерапія [7].

Інтерес до арттерапії проявляли представники фактично всіх напрямів психотерапії (гештальту, когнітивно-біхевіорального, екзистенційно-гуманістичного та ін.), а також представники різних наукових шкіл.

Дослідниками теоретичних і методологічних основ арттерапії є: М. Андерсен-Уорен, М. Бруно, О. Вознесенська, Н. Роджерс, К. Росс та багато інших. В основі сучасної арттерапії лежать насамперед ідеї З. Фрейда та К. Юнга.

За З. Фрейдом, внутрішнє «Я» людини виявляється у візуальній формі кожного разу, коли особистість спонтанно щось малює чи ліпить, а образотворче мистецтво, маючи багато спільного з фантазіями та сновидіннями, виконує роль, що компенсує та знімає психічне напруження, а також оприявлює потреби автора.

К. Юнг наголошував на важливості використання персональних та універсальних символів та вважав образотворче мистецтво надзвичайно важливим інструментом для реалізації самозцілюючих можливостей психіки.

Д. Стівенс та інші представники гештальт-терапії зауважують, що процес художньої творчості в будь-яких своїх проявах є засобом самовираження протягом тисячоліть.

Дослідження українських учених також показують важливість мистецтва і творчості для сучасної особистості. Так, наприклад, О. Назаренко зазначає, що людина в процесі творчої діяльності, зокрема арттерапії, задовольняє свою найголовнішу фундаментальну потребу – потребу в самоактуалізації [15].

Сьогодні не існує єдиного прийнятого визначення арттерапії. Розглянемо трактування цієї наукової категорії в психолого-педагогічних джерелах.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» дається таке визначення арттерапії: «метод лікування нервових і психічних захворювань засобами мистецтва та самовираження в мистецтві» [4, с. 41].

У тлумачному словнику психіатричних термінів [2] арттерапія тлумачиться як вид психотерапії, лікування залученням до мистецтва. Для цього з «хворим» обговорюють витвори мистецтва (катарсичний вплив) або використовують прийом переживання творця. Тут мистецтво створює можливості для самовираження, реагування, відволікання.

І. Головатюк вважає, що арттерапія – це спеціалізована форма психотерапії, заснована на мистецтві, насамперед образотворчому, і творчій діяльності. Окрім того, арттерапія – метод психотерапії, що використовується для лікування і психокорекції за допомогою художніх прийомів [10].

Найбільш імпонує нам позиція О. Сороки, яка визначає арттерапію як «інноваційну освітню технологію «лікування» засобами образотворчого мистецтва, а саме малюнком, графікою, живописом, скульптурою для гармонійного розвитку особистості. Як допоміжні засоби в арттерапії використовують музику, казку, танець, гру, драму тощо» [17, с. 34].

О. Вознесенська трактує її як «метод оздоровлення за допомогою творчого самовираження. Зцілення передбачає духовну цілісність, гармонію духу і тіла» [6, с. 20]. Науковці розглядають це поняття і як «...усі види практики надання психологічної допомоги особистості, навчання, реабілітації і психотерапії, засновані на мистецтві і творчих продуктивних формах активності людини...» [9].

Л. Калініна вважає арттерапію такою, змістом якої є художня творчість людини» [11, с. 25].

У контексті нашого дослідження цікавими є погляди на арттерапію О. Смілянець, яка:

а) визнає її методом лікування за допомогою художньої творчості, що сприяє вираженню агресивних почуттів у соціально допустимій формі;

б) дає основу для інтерпретацій і діагностичної роботи в процесі терапії;

в) дає змогу працювати з думками і почуттями, які здаються нездоланими;

г) сприяє виникненню відчуття внутрішнього контролю й порядку;

д) розвиває й посилює увагу до почуттів [16, с. 473].

С. Брукер та О. Сорока стверджують, що арттерапія передбачає «“лікування” візуальним видом мистецтва: малюнком, ліпленням, фотографією, декоративно-прикладним мистецтвом, а всі інші види, такі як музична терапія, казко-терапія, ігрова терапія можуть виступати як допоміжні арт-терапевтичні технології, оскільки вони логічно вписуються в спеціально розроблені корекційні та тренінгові арттерапевтичні програми, де основну роль виконує арттерапія (по суті образотворча терапія), а гра, казка, театр, танці і музика лише допомагають їй у цьому» [17, с. 2].

Однак такий підхід до розуміння арттерапії як використання зображувального мистецтва або ж лише візуального виду мистецтв, ймовірно, не є цілком вичерпним і коректним, оскільки з поняттям «мистецтво» необґрунтовано ототожнюють лише один з його видів (живопис) або декілька (живопис, графіку, скульптуру, дизайн), тим самим обмежуючи розуміння сутності терапії мистецтвом, а значить, у загальному розумінні цього слова.

Наявність різних підходів до визначення форм мистецтва, які використовуються в арттерапії, можна пояснити і стрімким розвитком як арттерапії, так і її методів і різними соціально-економічними умовами країн, в яких відбувається її становлення. Так, у США, наприклад, музикотерапія виділилася в окремий напрям професійної діяльності, який має власну систему підготовки та сертифікації, що стало поштовхом для її відокремлення від арттерапії.

В Україні спостерігається тенденція до використання під час арттерапевтичного заняття не якогось окремого виду мистецтва, а одразу декількох (прослухали казку і під відповідний музичний супровід намалювали свої почуття або ж прогнали її), що стимулює розвиток мультимодального підходу.

Отже, терапія мистецтвом використовує найрізноманітніші види творчої діяльності індивідумів з метою вирішення їхніх проблем. Під поняттям «мистецтво» тут розуміється будь-яка творча діяльність людини: танець, музика, живопис, кіно, скульптура, архітектура та ін.

Принагідно зазначимо той факт, що в англійських країнах (США, Великобританії) арттерапія іноді позначається такими термінами, як *art as therapy* (образотворче мистецтво як

терапія), або *therapeutic art* (лікувальне образотворче мистецтво). Акцент робиться на терапевтичному впливі самого процесу творчої, образотворчої діяльності, активізації учасників арттерапевтичного процесу, розвитку в них комплексу експресивних навичок. При такому підході не відбувається заглиблення в клінічні аспекти і складну внутрішньо- і міжособистісну динаміку, пов'язану з арттерапевтичним процесом [13].

У сучасних англійських джерелах через неоднозначність підходів до визначення форм мистецтва, які залучаються до арттерапії, усе частіше трапляється вживання таких словосполучень як «*art-therapy*» для позначення терапії із застосуванням візуального виду мистецтва та «*arts-therapies*» або «*art-therapies*» як терапевтичного напрямку, до якого належать музикотерапія, танцювальна терапія, голосотерапія, драма терапія, арттерапія (візуальний вид мистецтва) тощо. У вітчизняній науковій літературі такий підхід не знайшов відображення, що можна пояснити складністю перекладу (відсутність множини для терміна «мистецтво») та наявністю таких заміників, як «методи арттерапії», «види арттерапії» та використанням поняття «арттерапія» як загального напрямку.

Відповідно до тенденцій розвитку вітчизняного напрямку арт-терапевтичних уявлень, з урахуванням закордонного досвіду нам імпонує підхід, представлений К. Кейсом, Т. Деллей, П. Джонсом, М. Авраменко, І. Лубяницькою, Н. Клименюк, О. Вознесенською та іншими науковцями, які розглядають термін «арттерапія» як загальне поняття, до складу якого входять: ізотерапія, музикотерапія, голосотерапія, ритмотерапія, казкотерапія, фототерапія тощо.

На думку О. Боряк, арттерапія – це «синтез кількох галузей наукового знання, що в терапевтичній та корекційній практиці застосовується як сукупність методик, які побудовані на використанні різноманітних видів мистецтва у своєрідній символічній формі та дозволяють з допомогою стимулювання креативних проявів ... здійснювати корекцію психосоматичних та психоемоційних порушень і відхилень в особистісному розвитку» [3]. За визначенням О. Титаренко, арттерапія – це способи та технології реабілітації осіб засобами мистецтва та художньої діяльності [18]. М. Кисельова виокремлює інший аспект арттерапевтичної діяльності та зазначає, що арттерапію слід тлумачити як метод розвитку та зміни свідомих та несвідомих сторін психіки особистості за допомогою різних форм та видів мистецтва. Вона також трактується як напрям, в якому творча діяльність використовується як засіб впливу на стан та самопізнання особистості [5, с. 70]. Ф. Джонс розглядає арттерапію як терапевтичне використання творів мистецтва у сфері професійних відносин людьми, які мають хвороби, травми або проблеми в житті, а також людьми, які шукають особистого розвитку [1, с. 18].

На думку Є. Вознесенської, арттерапія – це метод «зцілення» за допомогою творчого самовираження. Не терапія або лікування, а саме зцілення – досягнення цілісності [6, с. 20].

На відміну від Західної Європи та Америки, де арттерапія є окремою спеціальністю, в Україні вона цікавить педагогів і психологів-практиків, що і спричинило поширення цього методу в освіті та соціальній сфері. Багато уваги привертають арттерапевтичні форми виховного впливу в освітньому середовищі. Як відомо, сама можливість художнього самовираження для дітей та молоді завжди пов'язана з поліпшенням їхнього психічного здоров'я і розвитком особистості. Тому арттерапія отримала свій максимальний розвиток серед шкільних психологів і соціальних педагогів. «Педагогічний» напрям арттерапії в низці наукових праць називається «емоційним вихованням», «емоційною освітою» або «артпедагогікою» [14].

Таким чином, виокремлюємо наступну особливість розвитку арттерапії в Україні: її переважне поширення в соціальній сфері та освіті. Арттерапія використовується у формі групової та індивідуальної роботи, причому сфера її застосування дуже широка. У нашій державі вона застосовується в реабілітації та адаптації людей з інвалідністю, в роботі з дітьми та підлітками і в сімейній психотерапії, при емоційному вигоранні педагогів і психологів. Практика використання арттерапевтичних технологій у закладах освіти широко висвітлюється в низці праць українських авторів [8; 12], де наголошено на доцільності її застосування як ефективного засобу допомоги дітям із неблагополучних сімей при порушеннях адаптації в новому колективі, з метою психологічної допомоги молодшим школярам, які мають труднощі в навчанні, у роботі з підлітковими відхиленнями.

На жаль, іноді фахівці з психотерапії в Україні використовують термін «арттерапія» для позначення методу, який не відображає її сутності, що призводить до її дискредитації. Часто арттерапія перетворюється з потужного психотерапевтичного методу на розваги, дозвілля. Водночас

фахівці когнітивно-поведінкового підходу в психотерапії, клієнт-центрованої терапії використовують її методи – малюють, ліплять з пластиліну чи глини, але не називають це арттерапією, оскільки повністю не розуміють особливостей застосування творчості в реабілітаційному процесі та психологічній допомозі особистості.

Нижче перелічимо переваги застосування арттерапії з метою психосоціального відновлення особистості учасників бойових дій, вимушених переселенців, громадських активістів, що перебувають у стані емоційного вигорання; подолання наслідків психотравматичних подій; діагностики та психотерапії посттравматичного стресового розладу; реабілітації постраждалих; адаптації в нових соціально-психологічних умовах підвищення стресостійкості / життєстійкості (педагогів, студентів, учнів); усвідомлення власних потреб, бажань, деструктивних моделей поведінки; відновлення відчуття особистісної цінності, укріплення «образу Я» та впевненості у власних силах; подолання відчуття ізольованості та навчання інших моделей комунікації, відновлення старих та побудови нових стосунків; формування групової ідентичності, відновлення відчуття належності до певних груп та спільнот (родинних, професійних тощо); пошуку смислів життя, вирішення екзистенційних питань; розвитку навичок саморегуляції.

1. Арттерапія завжди надає ресурс, тому що апелює до творчого складника психіки; відбувається пошук можливостей самоцілення, залучення внутрішніх ресурсів людини.

2. Здатність через творчість обійти «цензуру свідомості» дає можливість роздвигтися та дослідити власні несвідомі процеси, приховані ідеї і стани, бажані соціальні ролі та форми поведінки, що перебувають у «витісненому вигляді» або мало проявлені в житті.

Символічна мова як одна з основ образотворчого мистецтва дозволяє людині виразити свої почуття, дослідити власні моделі комунікації, поведінки, які знаходять відображення у створених образах. Адже метод арттерапії заснований на механізмі проєкції: все, що створюється індивідумом, є проєкцією частини його внутрішнього світу назовні – на образотворчі матеріали; утілення частини «Я» в художньому образі. Арттерапія – метод, орієнтований на інсайт клієнта.

3. Арттерапія як засіб невербального спілкування є цінною для тих, кому важко описати словами свої переживання (відомо, що травма закарбовується на рівні тілесних і емоційних переживань та образів уяви). Творча діяльність створює умови для зближення людей, розуміння одне одного через сприймання створених образів, співпереживання. Арттерапевтична методологія передбачає безумовне прийняття індивідуума в будь-яких його проявах.

4. Малюнок (танець, мелодія тощо) в арттерапевтичному процесі є певним матеріальним полем для метафоричної взаємодії, дозволяє по-новому поглянути на ситуацію та знайти шлях до її вирішення.

Усвідомлення власних деструктивних патернів взаємодії, можливість трансформації їх у цьому полі створює умови для інтеріоризації отриманого досвіду та побудови нових стратегій поведінки [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У постіндустріальному суспільстві, у світі сучасних інформаційних технологій, телебачення і реклами, що характеризуються насамперед візуальністю символів, обґрунтовано використання арт-терапевтичних технологій як методу психологічної допомоги особистості.

Арттерапія найбільш точно відображає дух терапії майбутнього і відповідає постмодерністському підходу в культурі, мистецтві та науці. Арттерапія в Україні перебуває на стадії становлення, і зараз не слід очікувати від цього напряму терапії чіткості й однозначності, так як мистецтво, творіння, фантазія – це завжди, в усі часи простір таємничості й незбагненності. Особливостями розвитку арттерапії в Україні є: народна творчість, мультимодальність, прагнення до нових технологій, об'єднання артдіяльності та психотерапевтичних форм роботи, переважний розвиток у соціальній сфері та освіті.

Таким чином, застосування арттехнологій у процесі професійної підготовки та супроводу професійного становлення фахівців дозволяє студентам здійснювати рефлексію процесу освоєння професії, аналізувати свої особистісні властивості, діагностувати рівень розвитку професійної самосвідомості та її компонентів. У творчій атмосфері арттерапевтичної роботи індивідуальність кожного студента проявляється відкрито, спонтанно, природно, об'єктивуються професійно значущі якості й особливості майбутнього фахівця.

Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення питання щодо використання арттерапевтичних технологій майбутніми психологами у своїй професійній діяльності.

Список використаної літератури

1. Jones P. The Arts Therapies: A Revolution in Healthcare. New York: Taylor and Francis e-Library, 2005.
2. Блейхер В. М., Крук И. В. Толковый словарь психиатрических терминов. Воронеж: НПО МОДЭК, 1995. 640 с.
3. Боряк О. В. Застосування терапії мистецтвом в логопедичній роботі з учнями початкових класів спеціальної школи. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znprk_sp/2009_12/80.pdf (дата звернення: 03.10.2022).
4. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
5. Віщукаєва К. М. Умови підготовки майбутнього соціального педагога як суб'єкта професійної діяльності. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (НДУ ім. М. Гоголя)*. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2009. Вип. 6. С. 75–78.
6. Вознесенская Е. Л. Особенности и перспективы развития арт-терапии в Украине. *Наукові праці*. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. Вип. 95. С. 19–24.
7. Вознесенська О. Л. Арт-терапія як засіб психосоціального відновлення особистості. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: збірник наукових праць*. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка. 2015. № 3 (29). С. 40–47.
8. Вознесенська О. Л., Мова Л. В. Арт-терапія в роботі практичного психолога: використання арт-технологій в освіті. Київ: Шкільний світ, 2007. 120 с.
9. Бурменская Г. В., Захарова Е. И., Карабанова О. А. и др. Возрастно-психологический подход в консультировании детей и подростков: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Академия, 2002. 416 с.
10. Головатюк І. Г. Теоретичні основи застосування арт-терапії у процесі професійної підготовки фахівців. *Молодий вчений. Педагогічні науки*. 2017. № 7 (47). С. 276–278.
11. Калініна Л. А. Використання лялькотерапії як напряму арт-терапії у корекційній роботі з дітьми, які мають проблеми у розвитку. *Наукові праці. Серія: Педагогіка*. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. Вип. 95. С. 25–30.
12. Концепція впровадження арт-терапії в дитячих лікарнях / за заг. ред. О. Л. Вознесенської, О. М. Скар. Київ: Міленіум, 2007. 80 с.
13. Копытин А. И. Методы арт-терапии в преодолении последствий травматического стресса. Москва: КогитоЦентр, 2014. 208 с.
14. Копытин А. И. Летний арт-терапевтический лагерь. *Исцеляющее искусство. Журнал арт-терапии*. 2005. Том 8. № 2. Вып. С. 4–8.
15. Назаренко Е. Арт-терапія. URL: <http://live-and-learn/ru/Art-terapiya.html/> (дата звернення: 05.10.2022).
16. Смілянець О. Корекція девіантної поведінки підлітків засобами арт-терапії. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* / за ред. акад. С. Д. Максименка. Київ, 2009. URL: <http://vuzlib.com/content/view/944/94/> (дата звернення: 07.10.2022).
17. Сорока О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій. Тернопіль, 2016. 534 с.
18. Титаренко О. І. Використання арт-терапії в психолого-педагогічному супроводі освітнього процесу. *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/tytarenko.pdf (дата звернення: 17.10.2022).

ANALYSIS OF SCIENTIFIC APPROACHES TO THE DEFINING OF ART THERAPY

Kurok Vira

Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor, Corresponding Member of the NAES of Ukraine,
Head of the Department of Vocational Education

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Khyman Halyna

Postgraduate Student of the Department of Vocational Education
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. Nowadays there is an increasing interest in art therapy as a method of curing with the help of creativity in modern society. Currently, art therapy is a direction of modern psychotherapy. It is rapidly developing and becoming increasingly popular in the professional environment both abroad and in Ukraine. This method is used to have a therapeutic effect on the individual and solve diagnostic, corrective, and psychoprophylactic tasks. The transformation of social, political, economic, cultural and information spheres mainly stimulate the development of art-therapeutic technologies of pedagogical, social and psychological direction. It is essential to note the significant preventive, corrective and educational effects of art therapy. Increasingly, art technologies can be used in the educational process at various levels of education, including as a preventive measure for a healthy worldview and lifestyle.

Purpose. The article aims to analyze the main scientific approaches to the scientists' definition of the concept of «art therapy».

Methods. The following theoretical methods were used: analysis and generalization of scientific literature, comparison, synthesis, systematization and generalization of the received information.

Results. Consequently, the use of art technologies in professional training and assistance in the professional development of the intending specialists allows students to reflect on the process of mastering skills, analyzing their attributes and diagnosing the level of development of professional self-awareness and its components. The individuality of each student manifests itself openly, spontaneously, and naturally. The intending specialist's professional qualities and features are objectified in the creative atmosphere of art therapy work.

Originality. The state art therapy has been considered in the works of O. Voznesenska, O. Miedviedieva. Famous researchers N. Klymenyuk, I. Piatnytska-Pozdniakova, and O. Soroka highlighted art-therapeutic possibilities of visual arts in the social sphere. Studies by I. Dmitrieva, U. Dutchak, and so on are devoted to the influence of the psychocorrective and psychotherapeutic potential of art and creative activity on harmonious student development. From the perspective of art-therapeutic influence, there are significant studies, which focus on professional reflection as a factor in the self-improvement of the future teacher's personality.

However, scientists interpret the term «art therapy» differently, so the issue has further prospects for its analysis.

Conclusion. Art therapy accurately reflects the sense of therapy, which can be implemented in the future and corresponds to the postmodern approach in culture, art and science. Art therapy in Ukraine is at the stage of formation. Nowadays, we should not expect clarity and uniqueness from this direction of therapy, because art, creative work, and fantasy are always a space of mystery and incomprehensibility at all times. The development of art therapy in Ukraine is characterized by folk creativity, multimodality, desire for new technologies, combining art activity and psychotherapeutic forms of work, and predominant development in the social sphere and education.

Prospects for further research are the issue of using art therapy technologies by future psychologists in their professional activity.

Keywords: Art Therapy, Visual Arts, Multimodal Art Therapy, Psychotherapy, Diagnostic Methods.

References

1. Jones, P. (2005). *The Arts Therapies: A Revolution in Healthcare*. New York: Taylor and Francis e-Library. [in English].
2. Bleikher, V. M. & Kruk, Y. V. (1995). *Tolkovyi slovar psykhiatrycheskykh terminov [An interpretive dictionary of psychiatric terms]*. Voronezh: NPO MODEK. [in Russian].
3. Boriak, O. V. (2009). *Zastosuvannia terapii mystetstvom v lohopedychnii roboti z uchniamy pochatkovykh klasiv spetsialnoi shkoly [Implementing art therapy in speech therapy work with students of primary grades of a special school]*. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znppk_sp/2009_12/80.pdf. [in Ukrainian].
4. Busel, V. T. (2004). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language]*. Kyiv: Irpin: VTF «Perun». [in Ukrainian].
5. Vitsukaieva, K. M. (2009). Umovy pidhotovky maibutnoho sotsialnoho pedahoha yak subiekta profesiinoi diialnosti [Conditions of training of the future social pedagogue as a subject of professional activity]. *Naukovi zapysky. Seriya «Psykhologo-pedahohichni nauky» – Scientific notes. Series «Psychological and Pedagogical Sciences»*, 6, 75–78. [in Ukrainian].
6. Voznesenskaia, E. L. (2009). Osobennosti y perspektyvy razvytyia art-terapii v Ukrainy [Peculiarities and perspectives of the development of art therapy in Ukraine]. *Naukovi pratsi – Scientific works*, 95, 19–24. [in Russian].
7. Voznesenska, O. L. (2015) Art-terapiia yak zasib psykhosotsialnoho vidnovlennia osobystosti [Art therapy as a means of psychosocial restoration of personality]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykhologii, pedahohiky – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*, 3(29), 40–47. [in Ukrainian].
8. Voznesenska O. L., & Mova L. V. (2007). *Art-terapiia v roboti praktychnoho psykhologa: vykorystannia art-tekhnologii v osviti [Art therapy in the work of a practical psychologist: the use of art technologies in education]*. Kyiv: Shkilnyi svit. [in Ukrainian].
9. Burmenskaia, H. V., Zakharova, E. Y., & Karabanova, O. A. (2002). *Vozrastno-psykhologicheskyi podkhod v konsultirovany detei y podrostkov [The age-psychological approach in counseling children and teenagers]*. Moskva: Akademya. [in Russian].
10. Holovatiuk, I. H. (2017). Teoretychni osnovy zastosuvannia art-terapii u protsesi profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv [Theoretical aspects of applying art therapy in professional training of specialists]. *Molodyi vchenyi. Pedahohichni nauky – Young scientist. Pedagogical sciences*, 7(47), 276–278. [in Ukrainian].
11. Kalinina, L. A. (2009). Vykorystannia lialkoterapii yak napriamu art-terapii u korektsiinii roboti z ditmy, yaki maiut problemy u rozvytku [The use of puppet therapy as a direction of art therapy in corrective work with children with developmental problems]. *Naukovi pratsi. Seriya: Pedahohika – Scientific works. Series: Pedagogy*, 95, 25–30. [in Ukrainian].

12. Voznesenskoa, O. L., & Sknar, O. M. (Eds.). (2007). *Kontsepsiia vprovadzhennia art-terapii v dytiachykh likarniakh [Concept of implementing art therapy in children's hospitals]*. Kyiv: Milenium. [in Ukrainian].
13. Kopytin, A. Y. (2014). *Metody art-terapiy v preodolenny posledstvyi travmatycheskoho stressa [Methods of art therapy in overcoming the consequences of traumatic stress]*. Moskva: KohytoTsentr. [in Russian].
14. Kopytin, A. Y. (2005). Letnyi art-terapevtycheskyi laher [Summer art therapy camp]. *Ystseliaiushchee yskusstvo. Zhurnal art-terapiy – Healing art. Journal of Art Therapy*, 2(8), 4–8. [in Russian].
15. Nazarenko, E. *Art-terapiia [Art therapy]*. (n.d.). *live-and-learn* URL: <http://live-and-learn/ru/Art-terapiya.html> [in Russian].
16. Smilianets, O. (2009). Korektsiia deviantnoi povedinky pidlitkiv zasobamy art-terapii [Correction of deviant behavior of teenagers by means of art therapy]. *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy – Collection of scientific papers of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*. URL: <http://vuzlib.com/content/view/944/94/> [in Ukrainian].
17. Soroka, O. V. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maibutnykh uchyteliv pochatkovoї shkoly do vykorystannia art-terapevtychnykh tekhnolohii [Theoretical and methodical principles of training future primary school teachers for the use of art therapy technologies]*. Ternopil, Ukraine. [in Ukrainian].
18. Tytarenko O. I. Vykorystannia art-terapii v psykholoho-pedahohichnomu suprovodi osvithnoho protsesu [The use of art therapy in the psychological and pedagogical support of the educational process]. *Elektronnyi zbirnyk naukovykh prats Zaporizkoho oblasnoho instytutu pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity – Electronic collection of scientific works of Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education*. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp6/tytarenko.pdf. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 14.10.2022 р.

УДК 378.147

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-3-50-259-266

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАНЯТЬ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Хоруженко Тетяна Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної та професійної освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: horujenkota@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-8493-0242

У статті схарактеризовано теоретико-методичні основи організації занять з методики навчання технологій в умовах дистанційного навчання. Здійснено огляд принципів дистанційного навчання, висвітлено організаційні форми занять з методики навчання технологій та режими проведення дистанційних занять – синхронний, асинхронний та змішаний. Окреслено особливості проведення лекційних та практичних занять, навчальних консультацій, науково-дослідної та самостійної роботи студентів, контролю знань з методики навчання технологій засобами дистанційних технологій. Розкрито переваги і недоліки дистанційної форми навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, методика навчання технологій, організація навчальних занять, майбутні вчителі трудового навчання та технологій.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни в Україні, пов'язані зі світовими процесами переходу від індустріального до інформаційного суспільства, вимагають реформування багатьох сфер діяльності держави, зокрема й освіти. Національна програма «Освіта. Україна ХХІ сторіччя» передбачає розвиток освіти на основі нових прогресивних концепцій, запровадження в освітній процес новітніх педагогічних технологій та науково-методичних досягнень, створення системи інформаційного забезпечення освіти України, її входження у трансконтинентальну систему комп'ютерної інформації [1].

Одним із видів інновацій в організації професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема трудового навчання та технологій, є введення в освітній процес дистанційної форми навчання. Закон України «Про вищу освіту» визначає дистанційну форму навчання як «індивідуалізований процес здобуття освіти, що відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [2].

Дистанційна форма навчання виникла у 1840 році, коли Ісаак Пітман запропонував студентам Англії навчання через поштовий зв'язок. Уже наприкінці 1997 року в 107 країнах світу діяло близько 1000 навчальних закладів дистанційного типу. Кількість здобувачів вищої освіти в